

Rolleforståelser i kulturminneforvaltningen

Rønnaug Indregard

Rindre Landskap
rindre@online.no

Roger Strand

Senter for vitenskapsteori
Universitetet i Bergen
roger.strand@svt.uib.no

Abstract

According to §1 of the Norwegian Cultural Heritage Act of 1978, cultural heritage must be protected as "scientific source material and as an enduring basis for the experience of present and future generations and for their self-awareness, enjoyment and activities." The article presents a case study of a minor conflict over the protection of an automatically protected site located within a Norwegian farmer's property in the vicinity of a museum. The study shows how not only different interests are at stake, but also how the actors differ in the perception of the site and in their relationship to the past. Applying the old contrast between *history* and *tradition*, we argue that archeological expertise in cultural heritage management might give a bias towards history and away from living tradition when sites are to be valued and protected. In this respect, the management processes would benefit from interdisciplinary inputs and public participation in the broad sense, in which citizens are seen to hold relevant knowledge about the value of cultural heritage as a basis for self-awareness, enjoyment and activities.

Nøkkelord:

*Faste kulturminner
kulturminneforvaltning
medvirkning
tid*

Innledning

Norsk kulturminneforvaltning har vokst i omfang og nedslagsfelt gjennom Norges hundreårige historie som egen stat. *Lov om fredning og bevaring af fortidslevninger* ble vedtatt i 1905, supplert av *Lov om bygningfredning* i 1920. I 1951 ble den avløst av *Lov om fornminne*, mens dagens *Lov om kulturminner* ble vedtatt i 1978. Mens det var vern av gjenstandene som hadde fokus i den tidligste loven, åpna 1951-loven for at

også fornminnets nærmeste omgivelser kunne vernes. I gjeldende lov settes kulturminnene inn i en større miljømessig helhet, og definerer kulturminner som "alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til" (§2). Samtidig er det bygd opp et forvaltningsapparat der fylkeskommunen (og Sametingets miljø- og kulturvernavdeling) fungerer som førstelinje ut mot grunneiere,

tiltakshavere av ulikt slag og folk flest hva automatisk fredede kulturminner angår.

Denne artikkelen vil gjennom en case-studie fra et norsk lokalsamfunn sette fokus på forvaltning av automatisk fredede faste kulturminner (fra før 1537) på fylkesnivå. I studien møtes en gardbruker, et museum og en fylkesarkeolog. Fylkesarkeologen representerer den kulturminnefaglige kompetansen på fylkesnivå, og når uttrykket "kulturminneforvaltning" brukes i denne artikkelen, henspeiler dette på det apparatet som på fylkesnivå forvalter kulturminneloven.

Minst to perspektiv kan anlegges på dagens kulturminneforvaltning. Den kan betraktes som et typisk moderne framskritt, der et aktverdig og tidløst anliggende er satt i fornuftig system og håndtert av vitenskapelig ekspertise, og da primært arkeologer hva faste kulturminner angår. Den kan imidlertid også betraktes som en reaksjon, nemlig på det økte omfang av ødeleggelser av spor fra fortida. Teknologisk utvikling det siste hundreåret har medført større evne til, og kanskje også økt villighet til, å gjøre store landskapsinngrep. De resulterende ødeleggelser av kulturminner blir derfor å ligne med forurensning, reduksjon av biologisk mangfold og andre miljøproblemer som oppstår som bivirkninger av utviklingsprosesser i moderne samfunn. Slike bivirkninger (skade og risiko) er karakteristisk for det Ulrich Beck (1992) har kalt "den andre modernitet". Utfordringen i den andre modernitet blir å utvikle institusjoner for å håndtere bivirkningene.

"Den andre modernitet" vil derfor ha et element av paradoks ved seg. Utvikling framstår som ønskelig og nødvendig, men innebærer også trusler mot vårt natur- og kulturmiljø, livsgrunnlag og identitet. Kulturminneforvaltningen og annen forvaltning som regulerer menneskenes utnyt-

telse av arealer og naturressurser, opererer derfor tidvis i et konfliktfylt felt (Lillehammer 2005a, Holme 2005). Parter i slike saker kan være næringsdrivende av ulik art. Gårdbrukere er ofte involvert på grunn av at de aktivt bruker store landområder. Nye krav til lønnsomhet gjør det ofte nødvendig å benytte store, tunge maskiner som fører til større inngrep i markoverflata enn landbruksdrift tradisjonelt har gjort.

Dette elementet av paradoks kan avspeile seg i vanskelige avveininger mellom forskjellige hensyn som hver for seg utspilles i ulike samfunnssektorer. Dette kan utarte til en dragkamp mellom "bruk" og "vern", målbåret av nærings- og verneinteresser. Fokuset i denne artikkelen er likevel et annet. Vi ønsker å rette søkelyset mot hvordan elementet av paradoks kan manifesteres som vanskelige avveininger *inne i* sektormyndigheten selv.

Paradoksale situasjoner i norsk kulturminneforvaltning oppstår fordi sektormyndigheten ikke er enøyd. Paradokser kunne unngås ved å forfekte et ensidig vern uten hensyn til tradisjoner og livsgrunnlag i lokalsamfunnene, og man kunne triumfere igjennom et slikt syn med myndighetsbruk (forutsatt at borgerne lar seg disiplinere). Et slikt syn er likevel vanskelig å forsvare, og i formålsparagrafen til kulturminneloven heter det: "Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kilde-materiale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet". Samfunnshensynet er med andre ord til stede som kulturminneforvaltningens *formål*. Å oppfylle denne formålsparagrafen er med andre ord et spørsmål om langt mer enn datering, vern og annen tilbake-skuende virksomhet: God kulturminneforvaltning forutsetter også et blikk for nåtid og framtid.

Spørsmålet er hvordan man kan institusjonalisere et blikk for nåtid og framtid i en sektormyndighet som er avhengig av arkeologisk og historisk ekspertise, det vil si fagfelt som uvegerlig har fortida som sitt objekt. Casestudien som her presenteres, gir ingen konkluderende svar, men innspill til diskusjon om hvordan man kan oppnå en klarere rolleforståelse og rollebevissthet for aktører i vern og forvaltning av kulturminner. Enkelt sagt fortolker vi caset som en konflikt mellom *historie og tradisjon* mer enn en konflikt mellom bruk og vern. Avslutningsvis diskuterer vi de mulige generelle lærdommer hva angår rolleforståelse og myndighetsutøvelse i kulturminneforvaltningen som caset gir inspirasjon til.

Case og metode

Materiale, kildevern og deltakelse

Studien sentrerer seg om følgende konkrete case: Forholdet mellom det regionale myndighetsnivået i kulturminneforvaltningen (fylkeskommune), et gardsbruk og et museum i en periode rundt århundreskiftet (mellom 1900- og 2000-tallet). Gardsbruket og museet er naboeiendommer, og begge har hatt kontakt med kulturminneforvaltningen blant annet fordi det er registrert automatisk fredede kulturminner på begge eiendommene. I samtaler med ansatte i kommunal og fylkeskommunal forvaltning ble vi henledet til dette caset som et eksempel på kompleksiteten i kulturminneforvaltningen. Partene har stilt seg svært imøtekommende til vår studie.

Kildematerialet omfatter all offentlig korrespondanse mellom partene, annet relevant arkivmateriale i fylkeskommunens arkiver, kart og befaring i området, samt tilnærmet lydrette transkripsjoner av halvstrukturerter intervjuer med representanter

for de tre partene (fylkesarkeolog, museumsdirektør og gardbrukere). Intervju-transkripsjonene ble analysert i tråd med anbefalinger i Giorgi (1985). Teoretisk informerte analysekategorier ble definert gjennom prelimnære lesninger av materialet.¹ Transkripsjonene ble så kodet for meningsinnhold innenfor de ulike analysekategoriene, og meningsinnholdet ble analysert for hver kategori. Sitater er tilnærmet til normalisert bokmål.

Grunnet små forhold i Norge er det umulig å oppnå full anonymisering av kilder i undersøkelsen. Unødvendige detaljer er utelatt eller endret for å oppnå best mulig aidentifisering. Partene har gitt sitt samtykke til offentliggjøring av studien, og har videre hatt anledning til å korrigere påstander der de er involvert gjennom saksforhold eller gjengivelse av utsagn.²

Teoretisk perspektiv

Det overordnede teoretiske perspektiv for dette forskningsprosjektet har vært *postnormal vitenskap* (Funtowicz og Ravetz 1993), der vi spesielt har lagt vekt på å synliggjøre kompleksitet definert som *et ikke-reducerbart mangfold av legitime perspektiver*. Vi skal derfor gjennomgå caset i flere omganger og fra flere vinkler:

1. Vi beskriver elementer fra den tidvis konfliktfylte kontakten mellom de tre partene fylkeskommune, museum og gardsbruk.
2. Vi identifiserer interesser og *interesse-motsetninger* mellom partene (som kan framstilles som en variant av temaet "bruk eller vern").
3. Vi finner at interesseperspektivet ikke er uttømmende. Derfor nærmer vi oss også saksforholdet fra en vinkel som inkluderer muligheten for at samtlige parter er interessert både i tradisjon og vern, og i økonomi og næringsutvikling.

I denne delen har vi søkt å formulere de ulike partenes *rimelige grunner* og vise hvordan de kan henge sammen med underliggende verdisyn, rolleforståelser og virkelighetsoppfatninger. Særlig interessant har informantenes syn på tradisjon, museumsdrift og arkeologi som kunnskapsgrunnlag vært, samt deres synspunkter på hva som er god forvaltningspraksis.

En slik analyse kan ikke konkludere med hvem som har "rett" eller "feil" i saksforholdet eller *forklare* hendelser eller handlemåter i saken. Kildematerialet er lite og tillater ikke allmenne konklusjoner om rolleforståelser og virkelighetsoppfatninger i kulturminneforvaltningen generelt. Studiens hensikt er å benytte formuleringa av rimelige grunner til å bidra i *den normative diskusjonen* om hvordan denne delen av kulturminneforvaltningen *bør være*. Det empiriske materialet benyttes med andre ord som en kilde til *argumenter*, som en "saks- og informant-forsterket filosofi". Dette er karakteristisk for det post-normale perspektivet.

Kontakten mellom fylkeskommune, museum og gardsbruk

I en norsk kommune ligger et beskrevet fornminnefelt, som strekker seg over flere eiendommer. En av disse eiendommene er eid av et museum, mens en av naboeiendommene er et gardsbruk i drift. Vi skal nå beskrive elementer fra kontakten mellom de tre partene fylkeskommune, museum og gardsbruk, med fokus på hva som har stått på spill i møtene dem imellom.

Museet og gardsbruket

Museet og gardsbruket er naboeiendommer. Naboforholdet beskrives ikke som spesielt konfliktfylt. I museets oppstartsfase

kunne det skje at museumsgjester forvillet seg inn på gardsbrukets område. Museet begynte også med eget dyrehold før gjerdene var fullt vedlikeholdt, og dyra kunne forville seg inn på naboeiendommen. Disse problemene ble løst ved tiltak på begge sider (skilting og vedlikehold av gjerder).

For begge parter er naboeiendommen en del av ens egen interessesfære. Gardsbruket har i mange tiår leid to jordstykker av den eiendommen som nå er en museumseiendom, og har ønsket at leieforholdet skal fortsette. Ett av jordstykkene har imidlertid verdi for museet fra dets faglige perspektiv. Det har derfor vært forhandlinger om å tilbakeføre dette arealet og kompensere med erstatningsjord. I disse forhandlingene har derfor interesser stått mot hverandre, tidvis på en konfliktfylt måte.

Gardseiendommen er imidlertid også innenfor museets interessesfære, i den forstand at det ligger automatisk fredede kulturminner der som kan knyttes til kulturminnene som museet arbeider med å formidle. Museumsdirektøren påpeker i intervju (se også nedenfor) at hele området, i en mer generell forstand, er unikt i et kulturminneperspektiv. Han uttrykker videre at kulturminnene på naboeiendommen har "tilhørighet" til museets kulturminner, fordi de er rester av strukturer som hadde tilhørighet til restene av hovedgården, som lå på det nåværende museumsområdet. Samtidig er han klar over at denne "tilhørigheten" ikke er av juridisk art:

Når jeg sier 'hører til', så er jo ikke det sant. Jeg føler at vi har noe vi skulle ha sagt [over kulturminnene] på et eller annet vis, selv om vi ikke har det. Det er ikke vår eiendom, men nausttuftene er kulturminner som har en sterk tilhørighet til [hovedgården] og som er veldig vesentlig i forhold til å fortelle en hel-

hetlig historie om [hovedgården]. (Intervju).

Dette medfører at det fra museets side oppleves at noe står på spill for dem i ivaretagelsen av kulturminnene på gardseiendommen.

Fylkeskommunen og gardsbruket

I det aktuelle caset er det forholdet mellom den fylkeskommunale kulturminneforvaltningen og gardsbruket som har hatt størst element av konflikt. Konflikten innhold har vært ivaretagelsen av registrerte, automatisk fredede kulturminner inne på gardsseiendommen. Ved nypløying av arealer og tilhørende anlegging og /opprusting av en jordbruksvei har det etter fylkesarkeologens oppfatning blitt påført en viss skade på disse kulturminnene, blant annet ved at det har blitt pløyd i et område der en gravhaug er registrert, og ved at jordbruksveien ligger innenfor sikringssonen til de ovennevnte nausttuftene. Dette har i ettertid vært påtalt av kulturminneforvaltningen, mens gardbrukeren på sin side har vist til at nydyrkingsprosjektet fikk fylkeskommunal godkjenning på forhånd. Konflikten fikk sin minnelige løsning ved at gardbrukeren gikk med på å stenge den omstridte delen av jordbruksveien for motorisert trafikk. Et moment som trolig spilte en rolle når forvaltningen fant å kunne gå med på en slik minnelig løsning, var at arbeidene med jordbruksveien var utført med forsiktighet. Automatisk fredede kulturminner var ifølge fylkeskommunen påført en viss skade, men veien var forsøkt anlagt utenom og mellom dem, og det er ikke opplagt at det har skjedd en irreversibel funksjonell skade av betydning.

En annen sak der fylkeskommunen og gardsbruket har møttes, er i et prosjekt der gardbrukeren søkte om tilskudd til restau-

rering av et naust i samme område (opp-rinnelig fra 1800-tallet). Også her hadde fylkeskommunal kulturminneforvaltning påpekninger; framfor alt at arbeidet allere-de var utført da deres befaring i forbindelse med søknaden fant sted, og at det var gjort tiltak innenfor sikringssonen av automatisk fredede kulturminner. Gardbrukeren ble derfor skriftlig "henstilt" om "å påse at tiltaket ikke medfører økt slitasje eller annen uforsiktig omgang med fredete fornminner i området".

Museet og fylkeskommunen

Forholdet mellom museet og den fylkeskommunale kulturminneforvaltningen har hatt flere fasetter. I planleggings- og oppbyggingsfasen av museet ble det støttet av fylkeskommunen med et åttesifret kronebeløp, tilsvarende omtrent en tredel av investeringsbehovet. I diskursen omkring museumsprosjektet, slik den framgår av avisartikler og offentlige dokumenter, framheves kulturarv som verdi i seg selv (gjennom uttrykk som "kulturskatt"), men det fokuseres også på museets verdi som reiselivsattraksjon som gir økte inntekter fra turisme. Samtidig har deler av museets aktivitet medført inngrep innenfor sikringssonen av automatisk fredede kulturminner som det har måttet søke Riksantikvaren om dispensasjon for. Så langt vi kjenner til, har fylkeskommunen anbefalt disse dispensasjonssøknadene i samtlige tilfeller. Likevel er det grunn til å hevde at fylkeskommunen spiller en aktiv rolle i forvaltningen av kulturminnene på museumsområdet. Den har i noen tilfeller gått imot konkrete planer om tilretteleggelse for bruk av museets nærområde. I andre tilfeller gis det klare føringer før museet fremmer et konkret forslag. Dette kan skje muntlig og tentativt, slik museumsdirektøren gjør rede for i følgende sitat:

Du ringer [fylkesarkeologene] kanskje helt uformelt bare for å lufte [en idé], bare for å få korrigert en kurs [...] før det går formelle brev i forhold til en sak [...] Det opplever jeg som en rask og konstruktiv måte å gjøre det på, for du får med en gang, hvis du er på ville veier, så får du det med en gang korrigert bare etter en telefonsamtale. [...] Og så, når du heller har fått justert kursen, lager du til noe skriftlig på det og sender det av gårde. (Intervju).

Både fylkesarkeolog og museumsdirektør viser til den felles fagbakgrunnen i arkeologi som en fordel i denne kommunikasjonen. Fra fylkesarkeologens perspektiv framstår museet som en aktør som over tid har bygd opp seriøsitet og faglig tyngde innenfor arkeologi, og dette gjør at det kan vises større tillit når tiltak på museumsområdet skal vurderes. Fagfellesskapet antar også dimensjoner av kollegialitet, idet fylkesarkeologene utnytter museets arkeologiske ekspertise blant annet ved nyregistrering av kulturminner utenfor museumsområdet. I denne sammenheng er det imidlertid viktig for fylkesarkeologen at forvaltningshandlinger ikke privatiseres. Samarbeid med museer er en viktig ressurs, men den offentlige myndigheten må alltid ha kontroll over registreringsarbeidet.

Var dette bare interessen motsetninger?

Forholdet mellom de tre partene har tidvis hatt elementer av konflikt. Ofte søker man å studere konflikter gjennom partenes *interesser*. *Fylkeskommunen* har ansvar for forvaltningen av de fredede kulturminnene som er registrert på eiendommene. *Museet* er selv en aktør med ambisjoner om å formidle og bevare kulturarv, særlig arven som kulturminnene i området representerer. *Gardsbruket* er i drift, og gardbrukerne

ønsker å opprettholde driften på best mulig måte. Dette innebærer vedlikehold og videreutvikling, for eksempel ved pløying av tidligere overflatedyrka mark, vedlikehold og anlegging av gardsvei, ivaretaking av bygninger og arealekspansjon.

Det er lett å se hvordan ikke alle partenes interesser kan ivaretas samtidig og fullt ut. Museet må dels tilpasse sin aktivitet på sin egen eiendom i tråd med kulturminneforvaltningens vedtak og synspunkt. Deler av museumseiendommen er dessuten regulert til jordbruksformål og har driveplikt. Driften av gardsbruket begrenses på grunn av kulturminnene, dels ved at kulturminneforvaltningen innebærer saksbehandling og beslaglegging av verdifull tid, og dels ved at enkelte planer for aktivitet ikke har blitt tillatt. Det har også vært motstridende interesser hva leieforholdet angår, idet begge parter ønsket å bruke ett og samme jordstykke.

Imidlertid har interesseforskjellene vært nødvendige eller tilstrekkelige årsaker til faktisk uenighet eller konflikt. I de fleste tilfeller der partene har vært i kontakt, har de funnet tilfredsstillende løsninger, eller i det minste løsninger som partene kan akseptere fordi de anerkjenner betydningen av andre interesser enn sine egne. Det er dessuten for enkelt å tilskrive hver part hver sin snevre interesse. Fylkeskommunen har politisk medansvar for et bredt spekter av sektorer, inkludert næringsvirksomhet og jordbruk. Den spilte blant annet en aktiv finansierende rolle i opprettelsen av museet. Det arkeologiske fagmiljøet ved museet har interesse av et godt samarbeid med fagmiljøet i fylkeskommunen; og museet som sådan er aktør i lokalsamfunnet og har interesse av gode naboforhold. Og som det vil bli vist nedenfor, er gardsbruket ikke en ren næringsaktør, men bidrar også til å bevare kulturarv og videreføre tradisjon, blant annet gjennom

naustrestaureringsprosjektet. Interessespektivet er relevant, men vi gjør vold på caset ved å redusere det til interessemotsetninger.

Forskjeller i rolleforståelser og virkelighetsoppfatning

For å komme nærmere en forståelse av enighet og uenighet i forholdet mellom de tre partene, vil vi nå søke å beskrive *grunnene* og argumentene deres, også på nivå av visjoner, tanker, rolleforståelse og virkelighetsoppfatning. Dermed må vi dreie fokus fra de tre juridiske partene (fylkeskommune, museum og gardsbruk) til *mennesker*. Vi har valgt tre sentrale aktører, nemlig de to som på et visst tidspunkt var henholdsvis museumsdirektør og saksbehandlende fylkesarkeolog, samt mannen som var mest aktiv i driften av gardsbruket ("gardbrukeren").

Rolleforståelsene og visjonene som fylkesarkeolog, museumsdirektør og gardbruker uttrykker
Fylkesarkeologen uttrykker at hans sentrale oppgave er å forvalte kulturminner på en faglig forsvarlig måte og å bidra til at kulturminner bevares for ettertida:

... når jeg forlater dette fylket, jo mindre kulturminner er rørt eller berørt, eller miljøet omkring dem er berørt, desto bedre jobb har jeg gjort. (Intervju)

Dette forhindrer ikke at pragmatiske løsninger og kompromisser må forhandles og aksepteres. For eksempel må det gjøres avveininger mellom formidling og bevaring av kulturminner, men hans rolle er da å arbeide for at kulturminnene bevares på en forsvarlig måte.

Museumsdirektøren opplever at han skal lede en institusjon som har et toleddet faglig fundament:

Jeg ser det slik at museet har to grunnleggende bærebjelker. Det er jo arkeologien som ligger i bunn på sett og vis, men den ene [bærebjelken] er kulturminner og kulturlandskap, og den andre er rekonstruksjoner og eksperimentell arkeologi. Det er de to aksene jeg føler riktig å utvikle ved museet videre. Når vi snakker om kulturminner og kulturlandskap, tenker jeg ikke nødvendigvis bare museets eiendom. For den saks skyld ser jeg for meg hele området eller delen av fylket, den er et unikt område i så sammenheng. (Intervju)

Naboforhold, lokalsamfunn, næringsliv og reiselivsaspektet ved museet er også viktige, men han uttrykker selv at hans faglige identitet som arkeolog spiller en rolle for hans utgangsperspektiv, sett i kontrast til dem som arbeider strategisk med utvikling av lokalsamfunnet:

... jeg starter med kulturminneressursene. Hvordan skal de skjøttes, hvordan skal de forvaltes, hvordan skal de formidles? (Intervju)

Gardsbruket drives av et ektepar som har tatt over driften fra forrige slektsledd. Mannen er odelsgutt og den som arbeider mest på gardsbruket, og han har vært den primære aktøren i kontakt med kulturminneforvaltningen. Vi refererer derfor til ham som "gardbrukeren", selv om kona også er aktivt med i driften. *Gardbrukeren* er opptatt av å drive gardsbruket videre. Dette er arbeidskrevende, samtidig som lønnsomheten ikke er større enn at ekteparet også må ta inntektsgivende arbeid utenfor gardsbruket. Under slike betingelser er han opptatt av at myndighetene ikke bør legge hindringer i veien for drift.

ten, og mer generelt at ikke initiativ fra det offentlige skal true bestående og bærekraftig aktivitet. Våre observasjoner av åker, drifts- og våningshus kan oppsummeres med godt vedlikehold, driftighet og stolthet. På spørsmål om hvorfor han har restaurert det nedslitte naustet fra 1800-tallet, svarer han:

Jeg synes at hvis det skal stå noen bygninger som jeg eier eller råder over, må de enten se ordentlig ut, eller så må det ryddes opp og jevnes med jorda. Jeg kan ikke gå og se på noe som holder på å falle ned. (Intervju)

Kulturarv, historie og tradisjon

I vårt intervjumateriale har vi funnet noen kjente forskjeller i det man løst kan kalle verdivurderinger. Forskjellene er selvsagt noe som må tolkes ut av vårt materiale, og redegjørelsen avhenger av valg i fortolkningen. Én mulig analyse kunne være å strukturere forskjellene rundt spørsmålene: "Hva er av verdi? Hvor stor verdi har et gitt kulturminne?". Vi har opplevd at en slik tilnærming blir sittende fast i interesseperspektivet. I stedet fortolker vi intervjumaterialet ved å stille spørsmål som: Hva er gammelt? Hva representerer brudd og kontinuitet? Vi finner at alle våre informanter legger kulturarv og identitet en positiv verdi, men har ulik forståelse av hva som er vesentlig for ivaretagelsen av vår kulturarv og identitet.

Vender man seg til den gjeldende norske kulturminnelov, kommer det ikke som en overraskelse at slike forskjeller er mulige. Lovens formålsparagraf (§1) fastslår at kulturminner og kulturmiljøer "skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning", i egenskap av å være vitenskapelig kildemateriale, men også "varig

grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet". Lovens §2 definerer kulturminner svært bredt, som "alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø", men definerer sitt nedslagsfelt som "kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer". Her kan det utledes en implisitt antakelse om at de kulturminner som vurderes til å være kulturhistorisk og/eller arkitektonisk verdifulle, nettopp også er de som ivaretar vår kulturarv og identitet og gir grunnlag for "nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet" (§1). I praksis, etter samme lovs bestemmelser, avgjør også datering av kulturminnet dets status, framfor alt 1537-grensen³ (men også hundreårsgrensen for båter og samiske kulturminner). Hvor problematisk man finner denne antakelsen å være, kommer an på hvilken betydning man gir lovens formålsparagraf. Ser man bort ifra formålsparagrafen i det daglige virke, kan man greit utøve kulturminneforvaltning ved dels å datere kulturminner, dels å la offentlig utdannede arkeologer, kulturhistorikere og arkitekter bestemme kulturminnenes kulturhistoriske og/eller arkitektoniske verdi. Man kan da forholde seg mer eller mindre optimistisk eller likegyldig til antakelsen om at ekspertvurderingene fører til vern av nettopp de kulturminnene som kan gi grunnlag for blant annet opplevelse, trivsel osv. i den generelle befolkningen. Omvendt kan man tillegge formålsparagrafen stor betydning, og nettopp sette seg fore å identifisere hvilke kulturminner som vil ha stor betydning for nålevende og framtidige generasjoner. I så fall kan man ikke uten videre anta at denne betydningen for allmennheten sammenfaller med vurderingene utført av arkeologer og annen ekspertise. Det er derfor en latent

spenning allerede i lovteksten. Finne og Holme (2005) søker å løse dette ved å dele opp i "objektiv kunnskaps- og kildeverdi" og "subjektiv opplevelsverdi". I tillegg til å være vitenskapsteoretisk suspekt gir denne inndeling ikke et svar på hvilken vekt man skal legge på de ulike verdiene. Denne spenninga gjenfinner vi elementer av i casestudiet.

Det første elementet er knyttet til begrepsparet *nytt* og *gammelt*, som er koplet til verdivurderinger av kulturarv på den måten at noe som er gammelt, gjerne er et positivt element i kulturarven, mens det nye kan utgjøre en trussel mot ivaretagelsen av kulturarven. I beskrivelsene fra våre informanter framstår ulike fenomener som nye og gamle.

For museumsdirektøren og fylkesarkeologen går hovedskillet mellom kulturminner, særlig automatisk fredede kulturminner, på den ene siden, og nåtidens virksomhet som truer eller skader kulturminnene på den andre siden, som for eksempel landbruksvirksomhet. Vi redegjør her ikke videre for dette perspektivet, idet det sammenfaller med rådende oppfatninger i norsk kulturminneforvaltning. Fylkesarkeologen kommenterer at også formidling av kulturminner kan utgjøre en trussel mot kulturminnene og -miljøene.

For gardbrukeren går hovedskillene

annerledes, og i noen tilfeller med motsatt fortegn. Begrepsparet *nytt* og *gammelt* framstår her som koplet til paret *brudd* og *kontinuitet*, der også kontinuitet gjerne er et positivt element for kulturarv og identitet, mens brudd kan utgjøre en trussel. Det avtegnes en fortelling om kontinuitet der familiegarden står sentralt. Garden har vært i slekta i generasjoner; leiekontraktene som nå museet ønsker å endre, har eksistert i tiår tilbake til da museumseiendommen var en prestegard. Naustet fra 1800-tallet er et synlig spor som er verdt å ta vare på fordi det har hatt stor betydning for garden. Linjene trekkes imidlertid lenger enn dette. Fornminnene er også spor etter en lignende bosetning i en fjern fortid: Den omstridte jordbruksveien har også trolig eksistert i den fjerne fortida, hvor ellers skulle traseen ha gått? Kontinuiteten er imidlertid ikke bare positiv: Småkårsfolkene på det lille gardsbruket har vært "underlagt" hovedgardens dominans i fjern og nær fortid. Museets ønske om å endre leiekontraktene kan slik ses både som brudd og kontinuitet, mens offentlige myndigheter utgjør hovedaktøren som initierer brudd: innblanding i gardsdriften, restriksjoner og sågar trusler om sanksjoner. Fra dette perspektivet er det viktig at det bestående i lokalsamfunnet må få fortsette å bestå, og ikke trues av offentlig innblanding eller innfall:

	gammelt	nytt
museumsdirektør	fornminner	markinngrep
fylkesarkeolog	fornminnene og deres nåværende kulturmiljøer	handling, planer og tiltak som medfører inngrep eller skade på fornminnene og kulturmiljøene, også formidlingsprosjekter
gardbruker	drift av familiegarden leiekontraktene fra 1948 jordbruksveien slit, hovedgardens dominans fornminner naustet fra 1800-tallet	offentlig innblanding museets ønske om å endre kontraktene kulturminneforvaltningen museumsdriften restriksjoner fra kulturminneforvaltningen

Jeg synes at hvis noe er bærekraftig i et samfunn, og hvis noen har en idé om å bygge ett eller annet, så synes jeg ikke at det offentlige skal være med å stoppe ideen hvis det er bærekraftig [og] det er der fra før av. Jeg synes jeg ofte hører at det offentlige er med på å støtte nye prosjekt som går på bekostning av folk eller samfunn som egentlig er oppegående fra før (Intervju).

Det andre elementet av spenning følger i forlengelsen av vår tematisering av kontinuitet, og er knyttet til forskjellen mellom *historie* og *tradisjon*. Kulturminneloven problematiserer ikke forskjellen, men synes å forutsette enkelt og greit at verdien av kulturminner i form av lokaliteter eller objekter det knytter seg historiske hendelser, tro og tradisjon til, kan vurderes ut ifra deres kulturhistoriske verdi. Spenninga ligger da i spørsmålet om denne verdien økes dersom objektet fortsatt er del av en levende tradisjon, for eksempel i den forstand at det stadig er i bruk, og at det er et element av kontinuitet i bruksmåten over generasjoner. Det er ikke urimelig å tenke seg at noen eller mange eksperter ville tilskrive et gitt kulturminne høyere verdi dersom det fortsatt er del av en levende tradisjon. Likevel er det slik at alder som kriterium for kulturhistorisk verdi (ikke minst 1537-grensen) i praksis betyr at kulturminner som er ute av tradisjonen ofte får forrang overfor dem som er del av tradisjonen, rett og slett fordi de ofte er eldre. I vårt case illustreres dette i spørsmålet om restaureringa av naustet fra 1800-tallet. Selv om initiativet opprinnelig kom fra annet hold, har gardbrukeren deltatt aktivt i restaureringa av det som var de sammenfalte restene av naustet, og selv søkt og fått STILK-midler⁴ til prosjektet. Når han beskriver prosjektet, forteller han samtidig

hvilken rolle naustet har spilt i gardens historie:

Vi hadde jo lyst til å ta vare på naustet, for vi har jo en liten båt, og naustet synes jeg har betydd så mye for gården sin del [...] Vi tror det er fra ca. 1850 eller der omkring. De som fikk kjøpe denne gården, nesten det første de gjorde, var å få opp et naust, det var attåt-næringa, kan vi si. Før ble det fisket ganske mye, i hvert fall på denne gården. Det var matauk, ferskvannsfiske (Intervju).

STILK-midler ble utdelt av Fylkesmannen, som innhentet uttalelse blant annet fra den fylkeskommunale kulturminneforvaltningen. I uttalelsen ser fylkeskommunen det som "positivt at søker ønsker å ta vare på et gammelt kulturminne; et naust som skal være minst 130 år gammelt". Resten av uttalelsen tar imidlertid opp det problematiske ved at restaureringsarbeidet skjer innenfor et område med nausttufter fra jernalderen, som er et registrert, automatisk fredet kulturminne. Den beskriver skade som alt har skjedd, konstatert ved befarings. Fylkeskommunen konkluderer derfor med at det må "henstilles til søker at tiltaket ikke medfører økt slitasje eller annen uforsiktig omgang med fredete fornminner i området".

Vi ønsker ikke å argumentere for at yngre kulturminner bør ha forrang overfor eldre, eller at skade på fornminner ikke bør unngås eller sanksjoneres mot. Vårt poeng er et annet. Poenget er at aktørene i dette tilfellet opplever situasjonen forskjellig, og setter ulik verdi på naustet fra 1800-tallet og nausttuftene fra jernalderen, og dette har å gjøre med forholdet mellom historie og tradisjon. Vi har så langt foretrukket å bruke "historie" og "tradisjon" som hver-

dagsspråklige begreper. Dersom vi definerer tradisjon bredt som "noe" som overføres fra generasjon til generasjon for å binde fortid sammen med nåtid, og definerer historie tilsvarende bredt som tilbakeskuende representasjoner av fortid, kan vi gi mening til noen tilsynelatende paradoksale kontraster i intervjumaterialet.

For det første kan vi gi mening til kontrasten mellom gardbrukerens innsats for å ta vare på (yngre) kulturminner på garden, og hans utsagn om at han ikke er interessert i kulturminner. På spørsmål om hva naustuftene fra jernalderen betyr, er svaret at de framfor alt betyr visse begrensninger i aktivitet: områder som må beites med forsiktighet og ikke graves opp. I gardbrukerkonnens ord:

Vi tenker jo på at det er gammelt, det som ligger der, og at det er noen før som har bodd her, men vi har ikke den interessen. Hadde vi vært hobbyarkeologer og vært interessert i historie, så tror jeg det hadde vært noe annet. For oss bare ligger det der (Intervju).

Måten å forholde seg til fornminnene på, er historisk og arkeologisk. For å delta i disse praksisene, må man enten ha ekspertise (hvilket de ikke har) eller dyrke en spesialinteresse, for eksempel hobbyarkeologi eller amatørhistorie. Vi vil spekulere om at dette er fordi fornminnene er ute av tradisjonen, de er ute av *manns minne*. Kulturminnene som enda er inne i tradisjonen, derimot, kan gardbrukeren bruke mange av sine arbeidstimer på, selv om tid er en knapp ressurs. Naustet ble restaurert ved hjelp av de opprinnelige steinene så langt mulig, og ved hjelp av lokalt innsamlet rekved. På vår befaring passerer vi også den nye kårstua på garden, som gardbrukeren har bygd selv. Byggverket er forseggjort og oppført i tra-

disjonell stil, med torvtak. Han bemerker at han foreløpig har måttet sette opp takrenner i plast, men at han ønsker å snekre nye takrenner i tre slik at huset kan holdes mest mulig riktig. Kontrasten er dermed ikke bare knyttet til manns minne. Kontrasten består også i at fornminnene *bare ligger der*, og ikke spiller en rolle i videreføringa av tradisjon. Naustet fra 1800-tallet, derimot, kan spille en rolle i videreføringa av tradisjonen: Bonden kan selv restaurere det og ta vare på dette kulturminnet uten å måtte være en annen enn seg selv. Det historiske perspektivet innebærer på denne måten å sette seg utenfor tradisjonen.

Den tilsvarende spenningen, med motsatt fortegn, kan observeres fra det fag-arkeologiske synspunktet. Verdikontrasten vi finner i intervjumaterialet, går mellom på den ene side kulturhistorisk verdifulle fornminner, for eksempel unike spor etter jernalderbosetninger, og på den annen side lokalbefolkningens entusiasme for femti eller åtti år gamle objekter eller praksiser, eller amatørhistorikerens åpenbart uholdbare hypoteser. Kulturarven, forstått som viktige og sjeldne spor fra vår historie, er slik truet både av befolkningens virksomhet – enten den er tradisjonstro eller ikke – og faktisk også noen ganger av deres forsøk på å verne om tradisjonen. Det tradisjonen mangler, forstått som overføringsprosesser fra fortid til nåtid, er en faghistorisk *sannhetsfordring*. Det står derfor mer på spill enn overføringa av "noe" fra fortid til nåtid – prosesser som uansett vil finne sted i en eller annen form. Det som står på spill, er at sannheten om fortida kan gå tapt dersom ikke sporene vernes. Kontrasten mellom historie og tradisjon framstår derfor fra dette perspektivet også som et eksempel på en kontrast mellom vern og bruk.

Det kan innvendes mot denne utleg-

ningen at vi har strukket kontrastene maksimalt. Det er korrekt. Alle aktørene gir uttrykk for forståelse for de andre perspektivene, og ikke minst fylkesarkeologen og museumsdirektøren uttrykker i lengre refleksjoner verdien av andre perspektiv, og den underliggende spenninga mellom arkeologiens sannhetsambisjoner og det allment erkjente forhold at også arkeologien i noen grad er et produkt av sin samtid. Vi skal vende tilbake til dette senere. Hovedpoenget har vært å sannsynliggjøre hvordan et omstridt tiltak – for eksempel restaureringa av 1800-tallsnaustet, og anlegginga av driftsveien på gardsbruket – fra ett perspektiv kan framstå som et ”kulturminnefiendtlig” inngrep, der nåtidig bruk har fått dominere over kulturminnevern, mens det fra et annet perspektiv kan framstå nettopp som den riktige tingen å gjøre *for å verne om tradisjon og kulturarv*. Dette betyr ikke at vi ønsker å så tvil om riktig forvaltningspraksis i dette tilfellet. Det er mange grunner til at forvaltningen må ha som oppgave å håndheve lover og forskrifter. En reell kommunikasjon og medvirkning fordrer imidlertid at forvaltningen forstår argumentene til tiltakshavere og andre parter man berører gjennom vedtak.

Hva er et museum, og hvordan skal arkeologisk kunnskap forstås?

Inspirert av de refleksjoner museumsdirektøren og fylkesarkeologen gjør seg, vil vi også peke på forvaltningsmessig relevante forskjeller i forståelsen av hva et museum er og bør være, og hvordan arkeologisk kunnskap bør forstås som beslutningsgrunnlag.

Som nevnt kan fylkesarkeologen ha tilfitt til at museet opptre forsvarlig når de for eksempel opererer innenfor sikringssonen av automatisk fredede kulturminner. Grunnen er at han oppfatter museet som å ha blitt en *seriøs aktør*. Seriøsiteten består i at

et museum pålegger seg selv sannhetsfordringa i sin formidling, og ikke framstiller et bilde av fortida uten faglig belegg. Motsatsen til dette er museum som ren reiselivsattraksjon, som ”sirkus”. Sannhetsfordringa er direkte relevant i konkrete saker: Dersom det skulle bli aktuelt å sette opp en gitt type rekonstruksjon av kirkebygning i kulturmiljøet på museets område, er dette noe fylkesarkeologen kan tilrå bare dersom det kan belegges at det er rimelig at denne type bygning kunne ha eksistert på dette stedet i den tidsepoken museet ønsker å gjenskape.

Museumsdirektøren gir uttrykk for lignende oppfatninger. Han betoner likevel behovet for en avveining mellom velfungerende formidling og autentisk rekonstruksjon. I diskusjonen omkring stier rundt området, kan man vektlegge deres funksjonalitet for lokalsamfunnet, eller inngrepet i kulturmiljøet, men fra hans perspektiv er også formidlingsaspektet viktig:

[...] det blir [...] viktig for meg å få en logistikk og få en sti som forteller den rette historien, at du får ei vandring som forteller en historie (Intervju).

Likeledes brukes en rekonstruert historisk hovedgård også som utstillingslokale, også for å få til en økonomisk realiserbar formidling:

Det er jo de som mener at den utstillinga ikke skulle ha vært der i det hele tatt. [...] Jeg føler jo at det er greit at den arkeologiske utstillinga står der i dag sånn som den gjør, kanskje spesielt ut ifra at det er et veldig svært rom, og hvis vi skulle bruke det til fjøs, så vil, ja [*latter*], vi måtte legge om gårdsdrifta til femti kyr.

[...] Vi har gjort et veivalg. Vi kunne ha valgt å gjøre huset så autentisk som

mulig, også i en eksperimentell situasjon, [for å finne ut] hva slags pluss og minus det er med dette huset, og hvordan de har løst ulike problemer med vedlikehold, hvorfor råtner *de* stolpene fortere enn *de* stolpene. Men jeg føler at der har man veldig tidlig lagt en del premisser som gjør at huset på en måte er en hybrid (Intervju).

Man kunne se dette som ”det muligens kunst”, der man må finne et kompromiss mellom økonomisk bærekraftighet for museet som bedrift, og sann formidling. Men kompromisset ligger også i selve det faglige grunnlaget. Alle arkeologer er vel enige i at enhver påstand om hvordan noe ”egentlig var” for århundrer siden, er feilbarlig. På sikker faglig grunn er kun den som ikke bedriver noe faglig formidlingsarbeid. Den faglige avveininga går dermed mellom hvor stor lit man fester til sitt empiriske belegg, og mulighetene til å formidle en historie til publikum. Enhver fysisk rekonstruksjon vil kunne være inautentisk på måter man aldri vil kunne kjenne til, og således formidle en usann historie. Samtidig vil dens formidlingsverdi overgå de fleste akademiske tekster. Videre er rekonstruksjoner en stor, men usikker kilde til forskningsbasert kunnskap om konstruksjon og bruk av tidligere tiders bygninger. Som sitert ovenfor, plasserer museumsdirektøren seg i dette spenningsfeltet ved å si at museet har to bærebjelker: både kulturminner og eksperimentell arkeologi.

Samtidig er det klart at både tradisjonell arkeologi, basert på fortolkning av spor fra fortida, og eksperimentell arkeologi står for en kunnskapsproduksjon som både er usikker og som endrer seg over tid:

[...] kanskje er [den største rekonstruksjonen på museet] i hvert fall på god vei

til å bli en del av forskningshistorien på et vis. Om noen år så går den inn som en del av et stykke forskningshistorie. Det var der debatten rundt rekonstruksjon av [slike bygninger] sto på begynnelsen av nittitallet. Den er et uttrykk for det. (Intervju med museumsdirektøren).

Men denne dynamiske utviklinga av arkeologien står også i et forhold til sin samtid. Fylkesarkeologen beskriver også hvordan norsk nasjonal ånd på ulike vis har preget norsk arkeologi, senest i åra rundt OL på Lillehammer i 1994, da Norge hadde et stort fokus på nasjonal storhet og stolthet.

Museumsdirektøren ser arkeologiens feilbarlighet og historisitet som relevant for kulturminneforvaltningen, også fordi kunnskapsproduksjonen ofte selv medfører inngrep i kulturminnene. En gitt generasjon arkeologer kan derfor lett komme til å betrakte forrige generasjon arkeologer som vandaler, men samtidig hadde ikke faget fått samme utvikling dersom disse inngrepene ikke hadde fått skje. Han beskriver det derfor som et paradoks at kulturminneforvaltningen kan bli så sterk at den kan komme til å hindre forskning og fagutvikling. Hvis man kun skal ta vare på kulturminnene, kan man ikke undersøke dem og lære mer om dem. Ved for sterkt vern kan derfor kulturminneforvaltningen bli sin egen fiende.

Både fra litteraturen og fra vårt empiriske materiale kan vi imidlertid ane at det vil være gradsforskjeller i oppfatningene om dette. I vårt materiale finner vi for eksempel at fylkesarkeologen finner i første rekke spekulativ kulturminneformidling og løselig funderte arkeologitradisjoner som å være de som i første rekke speiler samtidens kulturelle og politiske oppfatninger, mens han uttrykker tro på at man kan identifisere

sere en kjerne av faglig velfundert kunnskap basert på tungt empirisk belegg. Dersom man har stor tillit til at en slik kjerne utgjør en kunnskapsbasis som er ganske sikker, uforanderlig og objektiv, blir det også lettere å argumentere for at denne kunnskapen er et solid beslutningsgrunnlag å utøve et fast kulturminnevern i møtet med motstridende interesser. Uten en slik selvtilit på fagets vegne er det vanskeligere å legitimere slike beslutninger.

Hvordan oppleves møtene mellom partene?

Aktørene i historien vi forteller, har møttes på ulike måter, formelt og uformelt, muntlig og skriftlig, personlig og gjennom telefonsamtaler. I denne artikkelen vil vi beskrive én dimensjon av denne kommunikasjonen, nemlig kontrasten mellom maktasymmetrien mellom fylkeskommunen og gardsbruket, og det mer symmetriske forholdet i kommunikasjonen mellom fylkeskommunen og museet. Vi skal i neste del utnytte denne kontrasten til å trekke en mulig lærdom for kulturminneforvaltningen.

Også mellom fylkeskommunen og museet er det formelt en maktasymmetri. Fylkeskommunen har forvaltningsmyndighet, mens museet ikke har det. Likevel har ikke denne asymmetrien vært opplevd som problematisk av museet. Museumsdirektøren sørger for å ta kontakt med fylkeskommunen på et tidlig stadium i planlegginga av tiltak og sonderer om hvilke løsninger forvaltningsmyndigheten kan godta. Direktørens faglige bakgrunn gjør denne kommunikasjonen lettere. Han er arkeolog, behersker begrepsapparatet og har kunnskapen som trengs for å forstå forvaltningsmyndighetens beveggrunner. Det eksisterer derfor elementer av et kollegialt forhold mellom fylkeskommunens og museets arkeologer.

Det kan settes opp en kontrast på flere punkter til forholdet mellom fylkeskommunen og gardsbruket. Gardbrukerne er ikke arkeologer og deler ikke faglig identitet med myndighetsutøveren. De kan derfor ha opplevd en barriere mot å sondere uformelt. I stedet har de opplevd ubehagelige overraskelser i etterkant når det viser seg at myndigheten ikke tillater tiltak som alt er utført, slik som grusinga av jordbruksveien.

I slike situasjoner må forvaltningen ofte gjøre en skriftlig henvendelse, kanskje med påpekning av lovbrudd og varsel om reaksjoner. Men det er annerledes å motta slike brev enn å sende dem. Avsender av brevet utøver vanlig forvaltningspraksis og sender kanskje flere slike brev hver uke. Avsenderen kan oppfatte brevetts innhold som udramatisk, med en henvisning til kulturminneloven, men uten trussel om forføyning. Mottakeren i vår casestudie, derimot, har en annen situasjon:

- Han mottar få slike brev.
- Brevet utgjør myndighetsbruk mot ham eller hans eiendom.
- Han har ikke fagkunnskap i forvaltningsfeltet.

Brevet oppfattes derfor som truende, og han opplever negative følelser for vedtaket og forvaltningen, noe han også uttrykker overfor forvaltningen. I denne studien, men også i studier av andre sektorer i regional forvaltning (se også Cañellas-Boltà et al, 2005) har vi spurt informanter både i og utenfor forvaltningen om hvordan det oppleves, eller hvordan de tror det oppleves, å motta slike brev og å være gjenstand for vedtak. I flere tilfeller har vi fått høre fortellinger om hvordan forvaltere selv opplever å være gjenstand for forvaltningsvedtak som privatpersoner. I disse fortellingene kommer det fram negative erfaringer, der brev virker uvennlige eller saksbehandlerne

virker lite forståelsesfulle. Dette kan tidvis påvirke på sin side hvordan man svarer tilbake, for eksempel om man uttrykker irritasjon eller andre emosjoner. Dersom man ikke reflekterer over maktasymmetriene, kan det derfor framstå som om forvaltningen er objektiv og saklig, mens privatpersonen er emosjonell og derfor usaklig. Dette kan i sin tur forsterke asymmetriene, og gjøre forvaltningen mindre motivert til å lete etter de rimelige grunnene privatpersonen kan ha for å mene eller gjøre det han gjør, grunner som kanskje er relevant for enkeltvedtak eller politikkkutforming.

Mulige lærdommer

Enkelt, refleksivt og rikt forhold til tid

I vår utlegning av caset som denne artikkelen fordyper seg i, framhevet vi kontrasten mellom *historie* og *tradisjon* som primært bindeledd mellom fortid og nåtid. Vi skal videreføre denne kontrasten inn i spørsmålet om hvordan mennesket forholder seg til tid. Tidsfilosofi er en intrikat del av filosofien, og vi har ikke teoretiske ambisjoner i så måte. I stedet skal vi anvende Bergsons (1990 [1889]) begrep om *varigheten* og antikkens begrep om *kairos* eller "den rette tid" til å skille pragmatisk mellom et enkelt, et refleksivt og et rikt forhold til tid i vurderinga av et kulturminnes verdi.

Ovenfor har vi påpekt spenninga mellom kulturminnelovens formålsparagraf, som er framoverskuende i sitt blikk på kulturminners verdi (de har verdi ved at de gir nålevende og kommende mennesker noe), og en av lovens praktiske implikasjoner, som er tilbakeskuende ved at den gir automatisk vern til en rekke kulturminner av en viss alder. Denne implikasjonen åpner opp for en forvaltningsstrategi der faste kulturminners forhold til fortida

avgjør deres verdi: De har høy verdi hvis de er svært gamle (før 1537) og hvis de bidrar til å avklare hvilken fortelling om fortida som er den gyldige. Dermed blir deres verdi uavhengig av nåtidens virksomhet og samfunnsliv. Vi vil kalle dette for et enkelt forhold til tid, fordi det retter blikket kun mot fortida, og fordi det har som implikasjon at all endring potensielt medfører tap. I den grad et slikt forhold til tid følger av en viss måte å anvende arkeologisk og historisk kunnskap i forvaltning på, kan vi med Brian Wynne (1996) si at denne kunnskapens *preskriptive innhold* er at endring, og derfor virksomhet, helst bør unngås. Vi tenker at et slikt preskriptivt innhold er uakseptabelt, og at denne måten å forholde seg til tid på, derfor er utilstrekkelig.

La oss forestille oss en nyutdannet og nytilsatt arkeolog i fylkeskommunen med et enkelt forhold til tid. Vedkommende ville straks oppleve stor motstand og oppdage at sektormyndighet må utøves pragmatisk, der ens eget faglig baserte synspunkt balanseres mot andre hensyn. Arkeologer og andre kulturvitere undervises dessuten i fagenes historiske karakter, der sannheter må betraktes som midlertidige og dessuten i noen grad preget av samtidens kultur og politikk. De faglige kunnskapene man baserer sine vedtak på i dag, vil kunne bli utdaterte om noen år. I et lengre perspektiv er det dessuten slik at kulturminner man på faglig grunnlag ikke skatter høyt i dag og derfor ikke ivaretar, vil kunne blitt høyt skattet senere dersom de hadde blitt ivaretatt. Vi vil kalle dette et refleksivt forhold til tid, fordi man har refleksiv innsikt om at ens faglig baserte forhold til tid er for enkelt. Derfor er det ikke rasjonelt kun å lytte til seg selv og ens egen nåtidige fagkunnskap, fordi det gir en motstand mot endring som til sjuende og sist kan rette seg mot arkeologiens egen

utvikling. Det er i denne forstand at vi med museumsdirektøren kan hevde at en for sterk kulturminneforvaltning kan bli sin egen fiende. Å balansere ens eget faglige synspunkt mot andre interesser er derfor ikke bare strategisk og realpolitisk smart; det er også fornuftig og basert på erkjennelsen av grensene for ens egen kompetanse.

Det refleksive forholdet til tid er imidlertid stadig vekkt tilbakeskuende. Det som skiller det fra det enkle, er bare at det følges av en erkjennelse av egen utilstrekkelighet. Det er flere kilder til denne utilstrekkeligheten. Man kan se dette ved å reflektere over kontrasten mellom tid i offentlig forvaltning og i borgernes liv, for eksempel bondelivet. Bondeyrket er basert på naturens syklus, der vår, sommer, høst og vinter følger hverandre med sine spesielle oppgaver. Forholdet til tid i denne tilværelsen er både tilbake- og framoverskuende, men framfor alt er det *levd*, i den forstand at man lever i varigheten og at tida må utnyttes hvis man ikke skal ødelegge forutsetningene for sitt eget livsgrunnlag. Naturens syklus medfører dessuten at man må gripe det rette øyeblikket – kairos – for å gjøre de riktige tingene. I et norsk klima kan tidsmarginene være små.

For offentlig forvaltning er varighet og kairos noe mindre relevant. Tvert imot bør regler anvendes på en konstant måte. Behovet for å handle til rett tid kan være sterkt i hastesaker der kulturminner står i akutt fare, mens mange andre saker på fylkeskommunens bord er like aktuelle selv om vinter har gått over til vår. Ventetida kan oppleves som lang eller kort, hard eller lett, for den som er gjenstand for myndighetsbruken, men for myndigheten – institusjonen – er tid et begrep og en dimensjon, og ikke levd varighet. Saksbehandleren lever selvsagt i tid og kan fortvile over

for knappe ressurser til å ta unna de store mengdene av saker som aktive bønder og andre operatører i landskapet genererer, men denne opplevelsen er ikke anerkjent i regelverket som relevant for saksbehandlingen.

Levende menneskers forhold til tid er dermed *mangfoldig*. Mangfoldet utgjør rikdommen i opplevelsen av tid, derav uttrykket rik tidsoppfatning. Lineær og syklisk, varig og målt, levd og anskuet tid er alle dimensjoner ved virkeligheten som opplagt er relevante for menneskers ”opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet”, som kulturminnelovens formålsparagraf adresserer. Unødig ventetid i saksbehandling kan gi økonomisk tap, men også frustrasjon og avmaktfølelse som igjen kan ha betydning for forvaltningsvedtakets gjennomslagskraft. Konsekvensen kan bli forringelse av kulturmiljøet og i verste fall tap av kulturminner. For den enkelte næringsdrivende og for lokalsamfunnet kan det i verste fall innebære at næringsvirksomhet går i stå og at livsgrunnlaget for lokalsamfunnet blir dårligere.

Resonnementet leder til følgende konklusjon: Arkeologiens og historiefagets tilbakeskuende blikk, må suppleres av kunnskapsinnspill som søker å gripe verdier i levd tid, når kulturminners verdi skal vurderes. Slike kunnskaper kan ligge i ulike humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipliner, inkludert økonomi. Vi sikter ikke her til det allment anerkjente behovet for flerfaglig kompetanse i forvaltningsnivåene for å ”dekke” alle fagområder. Det vi etterlyser er tverrfaglig integrering av perspektivene inn i selve kulturminnevurderingen. Der det refleksive forholdet til tid anbefalte å *balansere* fagarkeologens vurdering mot andre hensyn, anbefaler vi at vurderinga *åpnes opp* også for deltakelse av andre typer ekspertise.

Behovet for et samfunnsperspektiv

Formålsparagrafen til kulturminneloven slår fast at hensikten med loven er å ta vare på det som betegnes som kulturminner og kulturmiljøer for å gi et varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. Vi har ovenfor argumentert for at verdien av kulturminnene alltid vil avhenge av om der er eller vil være levende mennesker som kan oppleve at fortidsminnene kaster lys over deres liv. Kulturminneloven er en av særlovene som ifølge plan- og bygningsloven skal være premissgiver i den overordna samfunnsplanlegginga. Det betyr at forvaltningen av kulturminnene må skje i et samfunnsperspektiv (se også Lillehammer (2005b)). Saksbehandlere som forvalter særlover, trenger derfor et videre synsfelt i sin yrkesutøvelse enn bare deres spesifikke fag. Det virker nærliggende å foreslå et fokus på samfunnsplanlegging både hva utdanningene og organiseringa av forvaltningsenhetene angår.

Det forventes av borgerne i et samfunn at de kjenner lovverket og forholder seg til det i sin næringsvirksomhet. Gardbrukere kommer i kontakt med en rekke lover, blant annet plan- og bygningsloven, kulturminneloven, forurensingsloven, vannressursloven, naturvernloven og friluftsløven i tillegg til de spesielt landbruksrelaterte lovene. Mer eller mindre tilfeldig plassering av de ulike myndighetsorganene i den totale forvaltningen virker forvirrende og frustrerende på dem som er avhengig av vedtak for å kunne utøve sin næringsvirksomhet. I vårt materiale uttrykker gardbrukeren frustrasjon over kompleks og langdryg saksbehandling i forhold til små tiltak.

Diskusjonen om den enkelte særlovs formålsparagraf i forhold til det totale samfunnet må stadig holdes levende. De som arbeider i skjæringspunktet mellom de ulike lovene og lovenes møte med befolk-

ningen, vil være viktige bidragsytere til denne diskusjonen, fordi de kombinerer vitenskapelig kunnskap med praktisk forvaltningserfaring.

Dialog og reell medvirkning

I diskusjonen om tverrfaglighet i forvaltning vil vi trekke fram ett "fagområde" som har lav status i dagens system, nemlig lokal kunnskapen. Fra 1980-tallet og utover har arbeidet med kulturminnevern blitt spesialisert i den forstand at det nå kreves en formell faglig basis hos utøverne i feltet. Før dette gjorde mange hobbyarkeologer en viktig innsats både i form av alminnelig opplysningsvirksomhet og evne til å se spor i landskapet. Deres akademiske kunnskapsbasis var tilfeldig og sjansen for å ta feil (fra et vitenskapelig ståsted) var stor. Derfor har den faglige styrkinga gitt kulturminnevernet et nødvendig løft, men konsekvensen er blitt at avstanden mellom ekspertise og menigmann er blitt større (Nilsen 2003).

I vårt case er det slik at fylkesarkeologen og museumsdirektøren i kraft av sin utdanning har relevant kunnskap om kulturminnenes historiske verdi. Gardbrukerens verdisetting av 1800-tallsnaustet og de automatisk fredede kulturminnene er først og fremst formet av den kunnskapen han har fått gjennom den tradisjonen som han står i og viderefører i sitt levde liv. Hans verdisetting er dermed nødvendigvis ikke sammenfallende med arkeologenes verdioppfatning. Gjennom dialog vil forvalterne kunne skaffe seg innsikt i lokalbefolkningens verdisetting og dermed kunne oppnå en dypere forståelse som grunnlag for de vedtakene de skal fatte. I tråd med Funtowicz og Ravetz (1993) ser vi altså dialog og medvirkning ikke bare som en demokratisk borgerrettighet. Dialog og medvirkning er en kilde til forbedret kunnskapsgrunnlag i forvaltningen.

I og med at menigmanns virksomhet i form av ulike nærings- og fritidsaktiviteter ofte representerer en trussel mot kulturminner og -miljøer, vil det i denne forbindelse være viktig å legge strategier for å øke den alminnelige kunnskapen og interessen blant folk (se også Lillehammer 2005a, s. 227-30). Norge har gjennom lovverk og tilslutning til internasjonale konvensjoner, (blant annet Den Europeiske Landskapskonvensjonen) slått fast at bevisstgjøring av lokalbefolkningen gjennom dialog og medvirkning skal være viktige virkemidler i samfunnsutviklingen. Dette gjelder spesielt i planleggingssammenheng, men også som ledd i saksforberedelse. Å få til reelle medvirkningsprosesser, byr på ulike utfordringer. De må fundamenteres på gjensidig respekt mellom partene og omforente regler for arbeidet som for eksempel målsetningen med medvirkningen og hvilke roller partene skal ha innbyrdes og i forhold til å oppnå målsetningen.

Med støtte i de argumenter vi mener å ha klargjort gjennom denne lille studien, tror vi på verdien av mer dialog med og medvirkning fra lokalbefolkningen. Dette er viktig for faste norske kulturminner, men kan bli vel så viktig for samiske kulturminner etter hvert som hundreårsgrensen trekkes innover 1900-tallet og antall automatisk fredete kulturminner øker. Enda mer viktig vil det kunne være for forvaltning av immateriell kulturarv, hvor tradisjonselementet er mer eksplisitt i verdivurderinga (Det Kgl Utenriksdepartement 2006, se s. 6-7). Selv om studien vår fokuserer på forholdet mellom arkeologisk ekspertise og forvaltning, håper vi at den kan ses som et bidrag til en mer generell debatt om kulturminneforvaltning.

Noter

1. Analysekategoriene var: A. Forholdet mellom gardsbruket og fylkeskommunen, B. Forholdet mellom gardsbruket og museet, C. Forholdet mellom museet og fylkeskommunen, D. Hvorfor verne? Hvilke verdier har kulturminner? Hva er tradisjon? Hvem og hva er tradisjonsbærere, og hvem og hva er truslene? Forholdet mellom kulturminnevern og andre samfunnshensyn? E. Arkeologi som fag, kunnskap, ekspertise, kunnskapsbasis for beslutninger, F. Synspunkt på lover, reguleringer, forvaltningsprosesser, forvaltningsstrukturer, og G. Egen rolleforståelse og rollebevissthet.
2. Forfatterne vil rette en stor takk til alle informanter for all velvilje og gjestfrihet. Takk til våre kolleger Barbro Killie og Sílvia Cañellas-Boltà på NORCAT-prosjektet (2003-2007) for diskusjoner og entusiasme. Takk til Silje Aambø Langvatn for hjelp og konstruktive innspill i analysearbeidet, og til øvrige kolleger ved Senter for vitenskapsteori, Universitetet i Bergen og tidligere kollegar i Ofoten Interkommunale Plankontor for konstruktive innspill underveis i arbeidet. En takk rettes også til Norges Forskningsråd som har finansiert denne studien gjennom programmet *Landskap i endring*, samt til Grete Swensen og tidsskriftets konsulenter for konstruktiv kritikk.
3. Kulturminnelovens §4 angir 1537 som er den sentrale aldersgrensen for automatisk freding av en rekke typer kulturminner.
4. STILK: Særskilte tiltak i landbrukets kulturlandskap, videreført som SMIL-midler.

Litteratur

- Beck, Ulrich 1992. *Risk Society: Towards a new modernity*. Sage, London.
- Bergson, Henri 1990. *Tiden og den frie vilje*. Thorleif Dahls kulturbibliotek, Aschehoug forlag, Oslo (Førsteutgave på fransk 1889), særlig Annet kapittel (s. 63-106).
- Cañellas-Boltà, Sílvia, Babro Killie og Roger Strand 2005. "Management of Environmental Uncertainty in Maintenance Dredging of Polluted Harbours in Norway" I: *Water Science & Technology*, 52: 93-98.
- Det Kongelige Utenriksdepartement 2006. Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober

- 2003 om vern av den immaterielle kulturarven. St. prp. nr. 73. Oslo.
- Finne, Marie og Jørn Holme 2005. "Kapittel 1 – Formål og virkeområde". I: Holme, Jørn (red) 2005. *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse. Bind II: Kulturminneloven med kommentarer*. 2. utgave. Økokrim, Oslo, s. 24-31.
- Funtowicz, Silvio og Jerome Ravetz 1993. "Science for the post normal age". I: *Futures*, vol 25, s. 739-755.
- Giorgi, Amedeo 1985. "Sketch of a Psychological Phenomenological Method". I: A. Giorgi (red), *Phenomenology and Psychological Research*. Pittsburgh: Duquesne University Press, s. 8-22.
- Holme, Jørn (red) 2005. *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse. Bind II: Kulturminneloven med kommentarer*. 2. utgave. Økokrim, Oslo.
- Lillehammer, Grete 2005a. *Konflikter i landskapet. Kulturminnevern og kulturforståelse: Analyse av alvedans og utmarksmiljø i Hå kommune i Rogaland, SV-Norge*. AmS-NETT 1, Arkeologisk museum, Stavanger.
- Lillehammer, Grete 2005b. *Øyets lyst er sist til å knekkes - Hvordan er hensynet til kulturmiljø og landskap ivaretatt ved revisjonen av plan- og bygningsloven?* AmS-NETT 3, Arkeologisk museum, Stavanger.
- Lov av 9. juni 1978 om kulturminner (kulturminneloven). Oslo, Cappelen akademisk.
- Lov om fornminne av 29. juni 1951. Oldsaksamlingen, Oslo.
- Lov av 13de juli 1905 om fredning og bevaring af fortidslevninger. Oldsaksamlingen, Oslo.
- Lov om bygningsfredning 1920. Grøndahl, Kristiania.
- Nilsen, Gørill 2003. *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap – En analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*. Dr. art.-avhandling, Universitetet i Tromsø.
- Wynne, Brian 1996. "May the sheep safely graze? A reflexive view of the expert-lay knowledge divide" I: S. Lash, B. Szerszynski og B. Wynne (red): *Risk, environment and modernity*. Sage publications, s. 44-83, London.